

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

§ Ι. Περὶ μουσικῆς ἐν γένει.

Τὴν 27 παρελθόντος Ἰουλίου μεταβὰς εἰς ἐπίσκεψιν φίλου μού τινος, ἀγοντος τὴν ἐπέτειον αὐτοῦ ὀνομαστικὴν ἔοριήν, εὗρον ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ καὶ ἄλλους ἐπεικέπτας. Μετὰ τὰς γενομένας συστάσεις καὶ τὰς πρώτας ἀμοιβαίας καὶ συνήθεις τυπικὰς ἐρωτήσεις περὶ ὑγείας καὶ ἀέρος καὶ βροχῆς, παραδόξως πως ἐπεκράτησε βαθεῖα σιγή, ἥν διακόπτουσα ἡ εὐγενής καὶ ἀβρόφρων οἰκοδέσποινα, ἐκάθησε πρὸ τοῦ κλειδοκυμβάλου, καὶ ἴξετέλει πρὸς εὐχαρίστησιν τῶν ἐπισκεπτῶν διάφορα διαφόρων διασήμων εὐρωπαίων μουσουργῶν ἐκλεκτὰ τεμάχια, κατενθύνσιάζοντα πάντας.¹ Βκ τῆς ἀφορμῆς ταύτης τοῦ κλειδοκυμβάλου ὁ λόγος ἐστράφη κατόπιν περὶ τὴν μουσικὴν ὡς θείαν τέχνην, καὶ πάντες ἐπλεκον τὸ ἐγκάμιον αὐτῆς, λέγοντες ὅτι ἡ μουσικὴ ἔνιε ὁ μεγαλείτερος στολισμὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἴδιᾳ τοῦ πεπαιδευμένου. 'Π θεὰ τῶν ὥραιών τεχνῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησιν ἐκαλεῖτο μοῦσα καὶ ἐσήμαινε τὴν ἄκραν μόρφωσιν, περιλαμβάνουσαν τὴν ποίησιν, τὴν ῥητορικήν, τὴν ζωγραφικήν, τὴν ὡδικήν, τὴν παιδευσιν

καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. Ἐκ τῆς μουσής σχηματίζεται ἡ λέξις μουσική, ἥτις γενικώτερον μὲν δηλοῖ τὸ σύνολον ἣ ἄθροισμα τῶν ὥραιῶν τεχνῶν, ἐν στενωτέρᾳ δὲ ἔννοίᾳ σημαίνει τὴν ὁδικήν, φυσητικήν ἢ ὀργανικήν. Ο δὲ μετά τέχνης καὶ ἀρμονίας ἀδων ἡ ψάλλων καλεῖται μουσικός. Πατὴρ τῆς μουσικῆς καὶ πρῶτος μουσικὸς κατὰ τὴν ἀγίαν Γραφὴν ὑπῆρξεν ὁ ὅγδοος ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ ἀπόγονος, ἔγγονος τοῦ Μαθουσάλα καὶ τοῦ Λάμεχ νίὸς Ἰουβάλ, ὃστις «ἦν ὁ καταδείξας φαλτήριον καὶ κιθάραν» (Γεν. δ'. 21).

Μεταξὺ τῶν ὥραιῶν τεχνῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ἡ μουσική, ἡς ἡ δύταρις παρὰ πάγτων ὅμολογεῖται μεγάλη· διότι ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου οὐδὲν ἄλλο μέσον ἐπιδρᾷ τοσοῦτον ὀφελίμως, ὃσον ἡ μουσική, ἡς ἔφορος καὶ προστάτης ἦν ὁ Ἀπόλλων, μουσηγέτης καλούμενος. Η μουσικὴ τέρπει τὴν αἰσθησιν τῆς ἀκοῆς καὶ μετριάζει τὰς θλίψεις καὶ μελαγχολίας ἡμῶν. Διὰ τῆς μουσικῆς εὐλογοῦμεν καὶ δοξολογοῦμεν τὸν Θεόν· διὰ τῆς μουσικῆς τιμῶμεν καὶ λαμπρύνομεν τὰς ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις ἡμῶν· διὰ τῆς μουσικῆς ἐμπιέσομεν θάρρος καὶ γενναιότητα εἰς τὴν καρδίαν τοῦ στρατιώτου, ὃστις ὑπερασπιζόμενος τὴν πατρίδα, περιφρονεῖ τὰ πάντα καὶ πλούτη καὶ δόξας καὶ τιμᾶς καὶ τὴν ἴδιαν αὐτοῦ ζωήν, καὶ ὡς λέων ὀρμῷ κατὰ τοῦ ἔχθροῦ, καὶ κατασπαράσσει αὐτόν.

Ἐνεκα τούτου δὲ εἰς πάντα τὰ ἔθνη καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς ἡ μουσικὴ ἐπιμελῶς ἐκαλλιεργεῖτο, μεγάλως ἐτιμάτο, καὶ γενναίως ἡμείβετο πάντοτε. Κατὰ τοὺς τελευταίους ἴδια χρόνους ἡ μουσικὴ ἐπιστημονικῶς

καταργισθεῖσα ἐν Εὐρώπῃ. Θαυμασίως ἀνεπτύχθη καὶ εὑρεῖαν διάδοσιν ἔλαβεν, εἰσαχθεῖσα εἰς πᾶσαν οἰκογένειαν. Μέχρι τινὸς τὸ κλειδοκύμβαλον ἦτο προνόμιον τὸν ἀριστοκρατικῶν οἶκων, ἀλλ' ἡδη καὶ τῆς κατωτέρας τάξεως τοῦ λαοῦ αἱ θυγατέρες ἀπέκτησαν αὐτό. Ὁ ἔρως πρὸς τὴν μουσικὴν ἔξεδηλώθη καὶ παρ' ἡμῖν, διότι ἔκαστος γονεὺς φιλοτιμεῖται νὰ διδάξῃ τὴν μουσικὴν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ· οἱ δὲ νέοι πάντες σχεδὸν ἔχουσι mandoline καὶ μετὰ πόθου καταγίνονται εἰς τὴν ἑκμάθησιν αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ εἴνε ἀρκούντως ἐνδεικτικόν, ὅτι κατευοήθη καὶ παρ' ἡμῶν ἡ σπουδαιότης τῆς μουσικῆς φύσεως δεξιᾶς μετὰ παιδείας, δὲν ἀποτελεῖ στολισμὸν μόνον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ἀποβαίνει καὶ παράγων πολύτιμος πλούτου καὶ δόξης. Οὐκ ὀλίγα πτωχοὶ μὲν καὶ ἀσημοι, ἀλλὰ κιλλιτέχναι ἀοιδοὶ ἡξιώθησαν νὰ ψάλωσιν ἐνώπιον αὐτοκρατόρων καὶ βασιλέων δρέψαντες δάφνας δόξης καὶ τιμῆς. Μουσικὴν δὲ λέγοντες σήμερον, ἐννοοῦμεν τὴν εὐρωπαϊκήν, διότι μόνη αὐτῇ κατέστη παγκόσμιος καὶ ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ κατακτᾷ καὶ παρ' ἡμῖν ἔδαφος. Τὰ θέατρα, τὰ φέδεια, οἱ δημόσιοι κῆποι, ἐν οἷς παιανίζει εὐρωπαϊκὴ μουσική, ἔλκουσιν ἡμᾶς εὐκολώτερον, διότι συνήθισε τὸ οὖς ἡμῶν εἰς τὴν τετραφωνίαν καὶ εὐαρεστεῖται ἀκοῦον αὐτὴν περιτσότερον πάσης ἄλλης μουσικῆς, διότι εἴνε μουσικὴ πλήρης καὶ τελεία.

§ 2. Ἡ εὐρωπαϊκὴ τετραφωνία
καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὑμνῳδία.

Ἐξ ἀφορμῆς τῶν τελευταίων λέξεων τοῦ γενικῶς ἐν ἀρχῇ περὶ μουσικῆς ὄμιλήσαντος καὶ εἰς τὸν ἔπαινον τῆς εὐρωπαϊκῆς τετραφωνίας καταλήξαντος, ἥρξατο ζωηρὰ περὶ μουσικῆς συζήτησις πάντων καὶ πασῶν ἐκθειαζόντων τὴν εὐρωπαϊκὴν τεγραφωνίαν καὶ διακαῆ μετὰ εὐχῶν ἐκδηλούντων πόθου, ὅπως τάχιστα ἀκούσωσιν αὐτὴν καὶ ἐν τοῖς ναοῖς ἡμῶν διώτι ἴβαρύνθησαν πλέον ἀκούοντες τὴν ἡμετέραν ἐκκλησιαστικὴν μουσικήν, ἥτις ὡς ρωόφωνος καὶ μονότονος οὐ μόνον δὲν εὐχαριστεῖ, ἀλλὰ καὶ κόρου πολλάκις προξερεῖ. Ὅπως συνήθως ψάλλεται οὕτε τὴν προσοχὴν ἐφελκεύει, οὕτε τὸ θρησκευτικὸν αἰσθῆμα διεγείρει, οὕτε τὸ πνεῦμα ἐξυψοῖ, οὕτε τὴν καρδίαν συγκινεῖ, καὶ ἐντεῖθεν τὸ λυπηρὸν φαινόμενον τῆς σπανίας καὶ ἀπραθύμου φοιτήσεως ἡμῶν ἐν τῷ ναῷ, διότι στενοχωρούμεθα, καὶ ἡ νυστάζομεν καὶ χασμώμεθα, ἡ συνάπτομεν χαμηλὰς συνομιλίας, καὶ μάλιστα αἱ γυναικες, αἵτινες ἀδιακόπως ψιθυρίζουσι.

Τοῦτο δὲ οὐδόλως συμβαίνει ἐν τοῖς ναοῖς τῶν ἑροδόξων, διότι ἡ τετράφωνος φωνητικὴ μουσική, ἥτις τοσοῦτον ἡδύνει καὶ τέρπει τὴν ἀκοήν, συνοδεομένη ὑπὸ τοῦ ἡδυμελοῦς ἀρμονίου, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς αἰχμαλωτίζει τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἐκκλησιαζομένου, καὶ ἀποσπῶσα τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ γηίνου καὶ ὑλικοῦ κόσμου, ἀνυψοῖ αὐτὸς εἰς ὑπερκοσμίους σφαιρας, ἐνθα δρᾶ τὸν Θεόν, ὃν κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην προσκυνεῖ καὶ λατρεύει:

— Τὸν οὖτως ἔγκωμιάζοντα τὴν εὐρωπαϊκὴν τετραφωνίαν καὶ ἴδιᾳ τὸ ἄρμονιον διακόψας τις ἄλλος, παρεγήρησεν αὐτῷ εἰπών· Ταῦτα καλῶς λέγετε, ἀλλὰ δὲν ἀγνοεῖτε, νομίζω, ὅτι ἡ χρῆσις τῆς ὁργανικῆς μουσικῆς ἐν τοῖς ναοῖς ἡμῶν ἀπαγορευθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀγίων πατέρων δὲν ἐπιτρέπεται σήμερον·

— Καὶ διατί νὰ μὴ ἐπιτρέπηται, ἀφοῦ καθ' ἑκάστῃ ἀκούομεν τὴν ἀγίαν Γραφὴν λέγουσαν· «Λίνεῖτε τὸν »Θεὸν ἐν ἥχῳ σάλπιγγος, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν φαλτηρίῳ » καὶ κιθάρᾳ. Λίνεῖτε αὐτὸν ἐν τυμπάνῳ καὶ χορῷ, αἱλινεῖτε αὐτὸν ἐν χορδαῖς καὶ ὁργάνῳ. Λίνεῖτε αὐτὸν ἐν »κυμβάλοις εὐήχοις, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν κυμβάλοις ἀλαγυμοῦ· πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον»; (ψαλ. 150. ψαλ. 91, 1 – 3. Ἐξοδ. κ. 21). 'Ως βλέπετε, οὐχὶ μεθ' ἐδὲς ἄρμονίου, ἀλλὰ μετὰ παιτὸς εἰδους μουσικῶν ὁργάνων προστάσσει ἡμῖν νὰ δοξολογῶμεν τὸν Θεόν, αἰνοῦντες αὐτόν. Διατί λοιπὸν νὰ μὴ ἔχωμεν καὶ ἡμεῖς κατάλληλα μουσικὰ ὁργανα ἐν τοῖς ναοῖς ἡμῶν συνδεύοντα τοὺς ὑμνους καὶ τὰ ἄσματα τῆς φωνητικῆς μουσικῆς; 'Ο Θεὸς ῥῆτῶς ἐντελλεται τῷ Μωυσῇ λέγων· «Καὶ καύσεις ἐπὶ τὴν λυχνίαν ἔλαιον ἔλαιον καθαρὸν ἢ ἀπὸ ἑσπέρας ἕως πρωὶ ἐγώπιον Κυρίου ἐνδελεχῶς, » νόμιμον αἰώνιον εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν» (Λευΐτ. κδ'. 2 – 3). 'Ημεῖς ἀντικατεστήσαμεν ἐν τοῖς ναοῖς ἡμῶν τὸ καθαρὸν ἔλαιον διὰ τοῦ ἡλεκτρικοῦ φωτός. 'Απὸ μικρὰς ἡλικίας διδασκόμεθα νὰ σεβώμεθα τὰς Γραφὰς καὶ νὰ ὑπακούωμεν εἰς τὰ παραγγέλματα καὶ τὰς διατάξεις αὐτῶν, καὶ δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω, διατὶ πράττομεν τάναντία, ὥν ἡ Γραφὴ ἐντέλλεται.

— Τὸ ζῆτημα τοῦ ἡλεκτροφωτισμοῦ τῶν ναῶν, μὴ ἀντικειμένου ἄλλως τε εἰς τὸ πνεῦμα τῶν Γραφῶν, ἐστὶν ἀσχετον πρὸς τὸ θέμα τῆς συζητήσεως. Ἡ ὁργανικὴ μουσικὴ, περὶ ἣς πρόκειται νῦν, ὡς καλῶς παρετήρησαν οἱ πατέρες, συνδεθεῖσα ἀναποσπάστως μετὰ τῶν θεάτρων καὶ τῶν βακχικῶν ἑορτῶν καὶ θεραπαινίς γενομένη τῶν συμποσίων καὶ τῶν λοιπῶν κέντρων τῶν διτσκεδάσεων, ἀπώλεσε τὸν θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, ὃν εἶχεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Δανίδ, καὶ πολὺ ὀρθῶς καὶ πρεπόντως ἀπεκλείσθη τοῦ ναοῦ, ἐνῷ κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον (Ἐφ· ε. 19) ἐν ιψαλμοῖς καὶ ὑμνοῖς καὶ ψάλμοις πνευματικαῖς ὀφείλομεν νὰ δεξιολογῶμεν τὸν Θεόν, ἀδυούτες καὶ φάλλοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν τῷ Κυρίῳ.

— Διατὶ τούλαχιστον νὰ μὴ ἐπιτρέπηται ἡ εὐρωπαϊκὴ τετραφωνία, ἢγε ἔχει τοσαύτην ἀρμονίαν, καὶ τοσοῦτον εὐαρεστεῖ καὶ εὐφραίνει τὸ οὖς;

— Τὰ ἔθνη διακρίνονται ἄλληλων ἀπὸ τῆς γλώσσης, ἥν ὅμιλοῦσιν ἀπὸ τῆς θρησκείας, ἥν πρεσβεύουσιν ἀπὸ τῶν κοινῶν ἡθῶν καὶ ἀθίμων, ὃν ἔχουνσιν ἀπὸ τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων, ἀς μετ' εὐλαβείας κρατοῦσι, καὶ ἀπὸ τῆς ἴδιαιτέρας αὐτῶν μουσικῆς, ἥν ἔθνικὴν καλοῦσιν. Ὅταν τὰ οὐσιώδη καὶ διακριτικὰ ταῦτα σημεῖα λείψωσιν ἀπὸ ἔθνους τινός, τότε τὸ ἔθνος ἐκφυλιζόμενον ἀπόλλυσι τὴν ἔθνικὴν ἐνότητα αὐτοῦ καὶ τείνει εἰς παρακμήν. Ἐθνικὴ μουσικὴ τῶν ὀρθοδόξων Ἕλλήνων εἶνε ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ, ἥς τὴν ἀρμονίαν καὶ μελωδίαν καὶ τὴν συμφωνίαν τῶν χορῶν ἔθαύμαζον πάντες οἱ ἔξ Εὐρώπης καὶ ἄλλαχόθεν ἐπισκεπτόμενοι τὴν Ἀνατολήν, καὶ μάλιστα τὴν μεγάλην ταύ-

την πόλιν ἐν ἥ ύπηρχον χοροὶ ἐπιστημονικῶς κατηρτι-
σμένοι. Καὶ ἀν πράγματι ἡδυνάμεθα νὰ ἀκούσωμεν τὴν
συναρπάζουσαν καὶ εἰς αἰθέρια ὑψη τὸ πνεῦμα μεταρ-
σιοῦσαν γνησίαν ἔκείνην βυζαντινὴν μουσικήν, εἰμὶ βέ-
βαιος, ὅτι ἄλλως θὰ ἔχαρακτηρίζετε τὴν εὐρωπαϊκὴν
τετραφωνίαν, ἦν τοσοῦτον ἔκθειαίζετε σήμερον.

— Ἀλλὰ τοιαύτη οὖσα ἡ βυζαντινὴ μουσική, διατὶ
δὲν προξενεῖ καὶ σήμερον τὴν αὐτὴν εὐχαρίστησιν, καὶ
τὴν αὐτὴν τοῦ πνεύματος ἔξαρσιν, οἷαν τότε προυξένει;

— Τοῦτο δὲν εἶνε ἀληθές, οὐδὲ δικαιοῦται τις, ἐξ
ὑποκειμενικῆς ἀντιλήψεως ὄρμώμενος, νὰ κρίνῃ ἀντικει-
μενικῶς τὰ πράγματα, ἀποφινόμενος ὅτι; καὶ παρὰ τοῖς
ἄλλοις τὸ αὐτὸν αἰσθημα τῆς ἀπαρεσκείας παράγεται.
Ἡμεῖς ἀνατραφέντες ἐν τῇ βυζαντινῇ μουσικῇ, αἰσθα-
νόμεθα ἀρκοῦσαν εὐχαρίστησιν ἐκ ταύτης, καὶ νομίζο-
μεν ὅτι εὐρισκόμεθα πρὸ μελοδράματος, ἀκούοντες τὴν
εὐρωπαϊκὴν τετραφωνίαν.

— Τὰ ὅτα τοῦ χύδην καὶ ἀμαθοῦς ὄχλου δυνατὸν
νὰ αἰσθάνωνται τέρψιν τινὰ ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἥ-
μῶν μουσικῆς, διότι δὲν ἡκουσαν ἄλλην ὑψηλοτέραν καὶ
τεχνικωτέραν ταύτης·ἄλλοι ἐπισκεφθέντες τὴν Εὐρώπην
καὶ ἀκούσαντες τὴν εὐρωπαϊκὴν τετραφωνίαν ἐν τοῖς ναοῖς
τῶν ὄρθοδόξων Ἑλληνικῶν κοινοτήτων, οὐδεμίαν εὐχαρί-
στησιν εὐρίσκουσιν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μελῳδίᾳ, καὶ ἐν-
τεῦθεν τὸ λυπηρὸν φαινόμενον ὅτι σπανίως οἱ ἀποτελοῦντες
τὴν ἀνωτέραν παρ' ἡμῖν κοινωνίαν προσέρχονται εἰς τὸν
ναόν, ἔξαιρέσει εὐαρίθμων τινῶν τῆς ἀριστοκρατικῆς τό-
ξεως προσώπων διακρινομένων ἐπὶ εὐλαβείᾳ, οἵτινες τα-
κτικὰ μεταβαίνουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, οὐχὶ ὑπὸ τῆς μου-

σικῆς ἐλκυόμενοι ἀλλ' ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς πόθου κινούμενοι, ὅπως προσκυνήσωσι καὶ λατρεύσωσι τὸν Θεόν. Βέβαιώς οἱ εὐλαβεῖς χριστιανοὶ δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην τῆς μουσικῆς ἵνα μεταβῶσιν εἰς τὸν ναόν· ἀλλ' ἡ καλὴ μουσικὴ ἐπιβάλλεται, διότι προσελκύει καὶ τοὺς ἀνευλαβεῖς, οἵτινες τῇ ἐπιδράσει τῆς καλῆς μουσικῆς γίνονται πολλάκις εὐλαβέστεροι τῶν εὐλαβῶν. Τὴν δύναμιν δὲ τῆς ἐπιδράσεως ταύτης μόνον ἡ εὐρωπαϊκὴ τετραφωνία κέκτηται ὡς πλουσιωτέρα καὶ ἀρμονικωτέρα, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ σημερινὴ βυζαντινή, ἥτις εἰς ἀδεξίους καὶ ἀτέχνους χειριστὰς ἐπαφεθεῖσα ἐνοθεύθη καὶ παρεμορφώθη, μετενεχθεῖσα ἀπὸ τοῦ λάρυγγος εἰς τὴν ρῖνα, καὶ ἀπολεσθεῖσα τὸ σοβιρὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς καὶ ἐπιβάλλον θρησκευτικὸν μεγαλεῖον, ὅπερ εἶχε ἕκατὸν τοὺς παλαιοὺς χρόνους.

— 'Η καλὴ μουσικὴ φυσικῷ τῷ λόγῳ πάντοτε καὶ πανταχοῦ προτιμᾶται καὶ γενναίως ἀμείβεται. Καλὴν δὲ μουσικὴν λέγοντες, ἐννοοῦμεν οὐχὶ τὴν τέρπουσαν τὴν ἀκοήν καὶ ἐκθηλύνουσαν τὸν ἀνθρωπὸν, ἀλλὰ τὴν ἔξευγενίζουσαν τὸ ἥθος, τὴν μορφῶνταν τὸν χαρακτῆρα, τὴν μαλάσσουσαν τὴν καρδίαν, τὴν πραῦνουσαν τὰ πάθη, καὶ τὴν προξενοῦσαν ψυχικὴν κατάνυξιν καὶ προσοχὴν εἰς τὰ μελωδικῶς ψαλλόμενα καὶ ἱεροπρεπῶς τελούμενα. Οὐδεὶς ὅμως δύναται νὰ πείσῃ ἡμᾶς, ἵνα παραδεχθῶμεν, ὅτι μόνη ἡ εὐρωπαϊκὴ τετραφωνία ἔχει τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ προσόντα ταῦτα. 'Εὰν δὲ ἡ σήμερον ἐν τοῖς ναοῖς ἡμῶν ψαλλομένη βυζαντινὴ μουσικὴ παρουσιάζῃ ἀτελείας τινάς, ὡς παρατηροῦσιν οἱ ἐρασταὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς τετραφωνίας, αὗται προέρχονται ἐκ τούτου. Πρῶτον μὲν ὅτι

αἱ κοινότητες ἡμῶν πισταὶ οὖσαι, κατέσχον πάντα τὰ εἰσοδήματα τῶν ναῶν, καὶ προώρισαν αὐτὰ εἰς τὴν διατήρησιν τῶν οχολείων, ἀφεῖσαι τοὺς δυστυχεῖς ἱερεῖς νὰ ζῶσιν ἐκ τῆς ἐπαιτείας· μὴ δυνάμεναι δὲ ὡς ἐκ τούτου νὰ συντηρήσωσι τελείους πολυμελεῖς μουσικοὺς χορούς, ἔχουσιν ἔνα μόνον ψάλτην ἢ τὸ πολὺ καὶ ἔνα δομέστικον εἰς ἕκαστον χορόν, γλισχρότατα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μισθοδοτουμένους, οἵτινες, ἀγεπαρκεῖς ὅντες, δὲν δύνανται νὰ σχηματίσωσι μελῳδικὴν συμφωνίαν, καὶ ἐντεῖθεν ἢ αἴσθησις τῆς ρινοφωνίας καὶ μονοτονίας· Δεύτερον δὲ ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ διὰ τῆς ἀκοῆς μᾶλλον ἢ διὰ τῆς γραφῆς περαδοθεῖσα ἡμῖν ἡλλοιώθη σὺν τῷ χρόνῳ καὶ παρεμορφώθη, ἀπολέσασα καὶ τὸ γλυκὺ καὶ σεμνὸν ὑφος αὐτῆς, καὶ ἐντεῦθεν τὸ φαινόμενον, ὅτι ψάλται τινὲς ἀξιοῦσι μὲν ἵνα ἀποκαλῶνται πρυτάνεις τῆς μουσικῆς, ἄλλὰ μετὰ τοιούτου βιαίου καὶ ἀποτόμου ὑφους ψάλλουσιν, ὥστε ὁ ἀκούων νομίζει, ὅτι λέγουσιν εἰς τὸν Θεόν· *Η κατέβα κάτω ἢ θά σε κατεβάσω.

Οἱ ἱερὸι Φώτιοι, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὑμνογράφος καὶ μελοποιός, ἀκμάσας περὶ τὸν θ'. αἰώνα, λόγον ποιούμενος περὶ μουσικῆς ἐν τῇ Μυριοβίβλῳ ἀναφέρει τὰ ἔξῆς· «Εὐφυέστατος δὲ ἀσκληπιόδοτος περὶ τὴν μουσικὴν γεγονώς, τὸ ἐναρμόνιον γένος ἀπολαός, οὐχ οἶός τε ἐγένετο ἀνασώσασθαι, καίτοι τὰ ἄλλα δύο ἀγένη κατατεμῶν καὶ ἀνακρουσάμενος τό γε χρωματικὸν ὄνομαζόμενον καὶ τὸ διατονικόν. Τὸ δὲ ἐναρμόνιον οὐχ εὗρε, καίτοι μαγάδας, ὡς ἐλεγεν, ὑπαλλάξας καὶ μεγαθεῖς οὐκ ἐλάττους εἴκοσι καὶ διακοσίων. Λίτιον δὲ τῆς ψυχῆς εύρεσεως, τὸ ἐλάχιστον μέτρον τῶν ἐναρμονίων

πδιαστημάτων, ὅπερ δίεστιν ὀνομάζουσι. Τοῦτο δὲ ἀπό
λιωλὸς ἐκ τῆς ἡμέτέρας αἰσθήσεως, καὶ τὸ ἄλλο γένος
τὸ ἐναρμόνιον προσαπώλεσεν. [Μυριόβ. εἰς βίον Ἰση
δώρου σελ. 1051. "Ἐκδόσις Παρισίων ὑπὸ Ραῦμωνδον
Μαρτίνου 1531].

Τοῦτο τὸ τοῦ ἱεροῦ Φωτίου δύναται νὰ λεχθῇ καὶ
σήμερον, ὅτι μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν οὐτε ἵχνος βυζαν-
τινῆς μουσικῆς δὲν θὰ ὑφίσταται ἐν τοῖς ταοῖς ἡμῶν·
διότι οἱ διάφοροι ψάλται ἀμαθεῖς καὶ ἀγρόμματοι ὡς
ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὄντες, ἀφεθέντες ἀχαλίνωτοι καὶ ἀνευ-
οὐδεμιᾶς ἀνωτέρας ἐποπτείας, περιεφρόνησαν τὰ κλασι-
κὰ μουσικὰ μαθήματα τῶν παλαιῶν διδασκάλων καὶ
μουσουργῶν, καὶ φάλλουσι τὰ ὑπ' αὐτῶν μελοποιηθέν-
τα ὡς τεχνικώτερα δῆθεν. Λύριον ἄλλοι ἄλλως θὰ μελο-
ποιήσωσιν ἄλλα, καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρις οὐ τελείωσι
καταστρέψωσι τὴν ἱερὰν μελῳδίαν ἡμῶν (*). Βέβαιως
δὲν ἀρνούμεθα, ὅτι καὶ σήμερον ὑπάρχουσι μεταξὺ ἡ-

(*) Η Α. Θ. Παναγιότης ή Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Γερμανὸς δ. Ε'. πρὸς προφυλακὴν καὶ διάποσιν ἀπὸ πάγης ποθεῖτεσι καὶ διαφθορᾶς τοῦ μέλους τῆς Ἑκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς, τῇ ὑποδείξει τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου διώρισε διὰ πεπτοῦ Λύτηρος πιττακίου ὑπὸ ἡμερομ. 29 Νοεμβρίου 1914 γενικὴν ἐπόπτην τῶν φαλτῶν τὸν ἔρχοντα Μ. Πρωτέκδικον κ. Γεώργιον Παπαδόπουλον, οὗτοι κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐπιτικέθασι πάντας τοὺς ταοὺς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς συνέταξε λεκτομέρῃ ἐκθεσιγόν τῶν ἐποπτικῶν οἰτοῦ παρατηρήσεων, ἢν θὲ ἐκδόση ἐν ἰδιαιτέρῳ τεύχει. "Ηδη δὲ τῇ ἀποφάσει τῆς Π. Κ. Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τῇ ἐγκρίσει τῆς Α. Θ. Παναγιότητος συνετάχθη ὑπὸ ἴδιαιτέρας ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐκκλ. Μουσικοῦ Συλλόγου, ἀκοστομένης ἐκ τοῦ ἐπόπτου τῶν Ἱερούπαλτῶν, τοῦ Πρωτοφάλτου τῆς Μ. Ἐκκλησίας κ. Ι. Ναυπλιάτου, τοῦ πρ. Δαμπαδαρίου κ. Κ. Κλάββα καὶ τοῦ μουσικοῦ διεσκίδου κ. Φωτίου Ζ. Παπαδοπούλου, λεκτομέρῃς κατάλογος τῶν μουσικῶν μαθημάτων, τὰ ὅποια ὄμοιομόρφως τελετεῦθεν θὰ ψάλλενται ἐν ἀπασι τοῖς ταοῖς ὑποχρεωτικῶς.

μῶν ὑμνογράφοι καὶ μελοτοιοὶ δεξιώτατοι (*). ἀλλ' ὁ φείλειν οὖτοι νὰ δημοσιεύσωτε προηγουμένως τὰ ἔργα αὐτῶν, καὶ ὅταν τύχωστε κοινῆς ἐπιδεκιμασίας καὶ περιβληθῶσι τὸ κῦρος τῆς Ἑκκλησίας, τότε μόνον νὰ ψίλλωνται ἐν τοῖς ναοῖς. Ἀλλώς εἰσάγοντες μέλη μὴ ἐγκεκριμένα, καινοτομοῦντες καὶ καινοτομοῦντες ὡς καινοτόμοι ἀποκηρύγγονται.

Ἐλέχθη ἀνωτέρω ὅτι ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ παρεξίσθη ἡμῖν διὰ τῆς ἀκοῆς μᾶλλον ἢ διὰ τῆς γραφῆς. Ὁ μελογουμένως ὑπάρχουσιν ἄπειρα παλαιὰ μουσικὰ χειρόγραφα, ἐμπεριέχοντα ἀνεκτίμητον μουσικὸν πλοῦτον, ἀλλ' ἵνα ψάλλωμεν αὐτά, ὃ βελομεν νὰ γινώσκωμεν τὴν μουσικὴν κλίμακα, ἐπὶ τῇ βίστει τῆς ὅποιας ἐμελοποιήθησαν. Δυστιχῶς ἡ μουσικὴ αὕτη κλίμαξ διὰ τῆς ἀκοῆς φερομένη, δὲν διευώθη, καὶ ἕκαστος διατρεῖ καὶ σχηματίζει αὐτὴν κατὰ τὸ δεκοῦν, καὶ κατὰ τὴν εὐαισθησίαν καὶ ἀντίληψιν τῆς ἀκοῆς αὐτοῦ διότι δὲν κατωρθώθη μέχρι σήμερον νὰ τροσδιορισθῇ μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας τὸ μῆκος τῶν χορδῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν κλίμακα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μελῳδίας. Καὶ πολὺ δικαίως κατηγοροῦσιν ἡμᾶς οἱ εὐρωπαῖοι μουσικοί, αἴτιως ἐπιθυμοῦσι διακαῶς νὰ ἀκούσωσι τὰ ἄσματα τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἔχομεν ὥρισμένην

(*) "Ἄριστος μετὰ Θρητικοῦς ἀπτείστες ἡμεργέφις καὶ μελοποὸς δειπνοτός ἐστιν δὲν Ρουμανίᾳ ἐφημέριος τις ἐν Βραΐλῃ ἐλληνικῆς ἐπιθυμίου καινοτητος Οἰκουμένος Παναγῆς Καλλιγάτης Γαθρ. πλάτοι, ποιήτας διαζύρος ἀκολουθίας αγιώνων καὶ παρακλητικούς καγκύνας καὶ πολλὰ μουσικὰ μαθήματα μελοποιήσεις.

Τρυγογραφικὴν ίδιαν φοίνεται ἔχων καὶ ὁ γραμματεὺς τῆς ἩἘκκλ. Ἀληθείας καὶ μουσικοδιδάσκαλος κ. Φάντιος Σ. Παπαδόπουλος.

κλίμακα, δὲν δύνανται οὔτε νὰ ψίλωσι ταῦτα, οὔτε καὶ τάλληλα ἐπὶ τούτῳ μουσικὰ ὅργανα νὰ κατασκευάσωσιν. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν μουσική, ἐὰν εὑρίσκετο εἰς χεῖρας τῶν σοφῶν εὐρωπαίων μουσικῶν, οἵτινες ἐπιστημονικῶς ρυθμίζουσι καὶ κανονίζουσι καὶ τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας τῆς μελῳδίας, θὰ ἦτο σήμερον ἀσυγκρίτως ἀνωτέρα καὶ τελειότερα τῆς εὐρωπαϊκῆς τετραφωνίας· ἀλλὰ δυστιχᾶς παρ' ἡμῖν εὑρίσκεται εἰς χεῖρας ἀγραμμάτωι (*), οἵτινες μὴ ὄντες ὡς οἱ ποιηταὶ ἐκ φύσεως γεγενημένοι ψάλται (**), μετέρχονται ἐπαγγελματικῶς τὸν ψάλτην πρὸς τὸ ζῆν, καὶ διὰ τοῦτο ἀντὶ νὰ ἀναπτύξωσι καὶ τελειοποιήσωσι τὴν μουσικήν, διαστρεβλοίσι καὶ καταστρέφονται αὐτὴν ἐξ ἀμαθείας. Ὁ ψάλτης ἵνα ἀπὸ δώσῃ τὸ προσῆκον μέλος εἰς ἑκάστην λέξιν καὶ ἔντονον τοῦ κεμένου, δὲν πρέπει νὰ ἔη μόνον καλλίφωνος, ἀλλ' ὃφελει συνάμα νὰ ἔχῃ καὶ ἀρτίαν ἐγκυκλοπαιδικὴν παιδευσιν, ὥν κάτοχος καὶ φυσικομαθηματικῶν γνώσεων, ἄλλως ἀγυρτεύει ἐπαγγελλόμενος τὸν μουσικόν.

(*) "Ορα καὶ προλεγόμενα μουσικῶν Διαδεικνύεται Βιβλίον τιοῦ καθηγητοῦ τῆς μουσικῆς ἀλλοτε ἐν τῷ Θεολ. Σχολῇ πελ. κε'. — κε'

(**) Ἐκ φύσεως γεγενημένος ψάλτης καὶ μελοκούστος ὃς τὸν μελῶν τοῦ Πραεδρείου ιατρὸν τῆς Σελινικῆς Ἐπιτροπῆς τοῖς Εἰταριθαῖς ἐκκλησιαστικοῖς Μουσικοῖς οἱ εκ Βίγαι λοιζὶς εἰστοῦσι διαλογιστοὶ Ιεροὺς Θεούρους Ι. Θαύδης (Τρακιποτζῆς), τοῦ μουσικοῦ αὐτοῦ ταλαρτοῦ διέγραψε τιμῆς λαβεῖν παρὰ τῶν Α. Α. Μεγλεούτηταν τοῦ Σουλτανού ΜΕΧΜΕΤ ΡΕΣΑΤ τοῦ Σ' παλ τοῦ Κασαριθανικέως τῆς Λύστρασης γαρίας ΦΡΑΓΚΙΩΝ ΙΩΝΗΦ.

‘Η τετάρτη στροφὴ τῶν ἀναστασίμων εὐλογητα-
ρίων ἔχει ὡς ἔξῆς·

- 1 Μυροφόροι γυναικες
- 2 μετὰ μύρων ἐλθοῦσαι
- 3 πρὸς τὸ μνῆμά σου, Σωτερ,
- 4 ἐνηχοῦντο ἀγγέλου,
- 5 πρὸς αὐτὰς φθεγγομένου·

Τί μετὰ νεκρῶν τὸν ζῶντα λογίζεσθε;
ώς Θεὶς γὰρ ἔξανέστη τοῦ μνήματος.

Οὕτως εὑρομεν τὴν στροφὴν ταύτην ἐν ἄπασι τοῖς
παλαιοῖς χειρογράφοις, οὕτω δὲ εὑρηται αὗτη καὶ ἐν
τῷ τελευταίῳ ἐγκεκριμένῳ μεγάλῳ Ὡρολογίῳ τῆς Με-
γάλης Ἑκκλησίας, ἐκδόσεως 1900. Ἐν τούτοις οἱ ψάλται
μεγάλης τινὸς Ἑκκλησίας ἔξακολουθοῦσιν ἵπο τὰ ὡτα
τοῦ κυριάρχου νὰ ψίλλωσι τὸν τέταρτον καὶ πέμπτον
στίχον τῆς στροφῆς ταύτης·

ἀντὶ	4. ἐνηχοῦντο ἀγγέλου
	5. πρὸς αὐτὰς φθεγγομένου
ώς ἔξῆς	4. ἐνηχοῦντο. *Ἄγγελος δὲ
	5. πρὸς αὐτὰς ἔφη λέγων·

καταστρέφοντες οὗτω καὶ τὸ ἑπτασύλλαβον τοῦ τετάρ-
του στίχου, καὶ τὸ ἀναπαστικὸν μέτρον αὐτοῦ, καὶ
τὴν σύνταξιν τῆς ὅλης στροφῆς ὡς ἐκ τῆς πλημμελοῦς
στίξεως.

*Λν λο. πὺν γνήσια καὶ ἐγκεκριμένα Ἱερὰ κείμενα
τροποποιοῦσι καὶ ἀλλοιοῦσιν οἱ ψάλται κατὰ τὸ δοκοῦν
ἴνα φέρωσιν αὐτὰ εἰς τὸ μέλος αὐτῶν, δύνασθε νὰ

φαντασθῆτε ὅποιας διαστρεβλώσεις καὶ ὅποίους ἀκρα-
τηριασμοὺς ὑφίστανται τὰ κλασικὰ μουσικὰ μαθήματα
τῶν παλαιῶν διδασκάλων διερθούμενα ὑπὸ τῶν ψαλτῶν.
Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπάρχει ὥριτμόν της καὶ η κλῖμαξ, ἦτις ἀπο-
τελεῖ τὴν στάθμην τῆς μελῳδίας καὶ τὸν ἄγρυπνου
φρουρὸν αὐτῆς, οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι, ἐὰν η Ἐκκλη-
σία δὲν λάβῃ αὐστηρὰ μέτρα, χαλωναγγοῦσα τὴν
μουσικὴν ἐλευθερίαν, η μᾶλλον τὴν αὐθιρετίαν τῶν
ψαλτῶν, πολὺ ταχέως θὰ θρηπήσῃ τὴν ἐξ ὄλοκλήρου
ἀπώλειαν τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, τοῦ πολυτίμου
τούτου κειμηλίου τῆς προγοιικῆς κληρονομίας.

Βεβαίως η εἰσαγωγὴ τῆς εὐρωπαϊκῆς τετραφώνου
μουσικῆς ἐν τοῖς ταοῖς ήμῶν δὲν ἀποτελεῖ δόγμα πί-
στεως· διότι ἄλλως ἐπρεπε νὰ ἀποκηρυχθῶσιν ὡς
αἵρετικίζουσαι αἱ ὄρθοδοξοὶ ἐκκλησίαι Γαλλίας, Ρουμα-
νίας κλ. καὶ πᾶσαι αἱ ἐν τῇ διασπορᾷ ἔλληναι ὄρθο-
δοξοὶ κοινότητες, ὡς ἀποδεχθεῖσαι τὴν εὐρωπαϊκὴν
τετραφωνίαν ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ. Οὐδὲ τοσοῖτεν ὅπισθο
δρομικοὶ καὶ τιφλοὶ ἐκ φαινατισμοῦ ἴσμεν, ἂστε τὰ μὴ
βλέπωμεν, διακρύοιτες τὸ ἀισπιστημονέστερον τοῦ
ἐπιστημονικῶς κατηρτισμένου· ἀλλὰ τὸ ζήτημά ἐστι
τοῦτο, ὅτι πῶς καὶ τίνι τρόπῳ θὰ διηθῶμεν νὰ περισά-
σαμεν τὴν ὁσημέραι ἐκφεύγουσαν τῆς ἀκοῆς ήμῶν καὶ
συνεπῶς φθίουσαν καὶ πρὸς θάγατον κατατίνουσαν
ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν μουσικὴν ἡ τοποῦτο διεστρέ-
βλωσε καὶ πορεμόρφωσεν η ἀμάθεια καὶ ὁ ἔγωισμὸς
τῶν ψαλτῶν.

Τελευταίως περιήλθεν εἰς χεῖρας ήμῶν ἐν μ.κρὸν
χειρόγραφον μελοποίημα, ἐπιγραφόμενον «Δύναμις»

“(Ο τοι εἰς Χριστόν», ἔργον ἐνὸς πρωτοψάλτου σήμεριν μεγάλης τινὸς ἐνορίας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ὅστις πρὸς δόξαν τῆς ἀναλφαβητοσύνης αὐτοῦ οὔτως ὑπ’ αὐτὸν ὑπογράφεται: «Τπδ. . . μαθητοῦ τοῦ Ὄνικέως». Τοσαύτην ἀγραμματοσύνην καὶ παχυλὴν ἀμάθειαν πάσχει, ὥστε οὐτε τὸ ὄνομα τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ δὲν κατώρθωσεν ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη νὰ μάθῃ νὰ προφέρῃ καὶ νὰ γράφῃ. “Εκαστος δὲ δύναται νὰ φαντασθῇ ὅποιας ἀξίας εἶνε καὶ τὸ μονισούργημα αὐτοῦ.” Ινα δὲ μὴ ἐκληφθῶμεν ὑπερβολικοὶ γράφωντες ταῦτα, παραπέμπομεν τὸν φιλόμουστον ἀναγνώστην εἰς τὰς πρὸ τριακονταετίας ἐμβριθεῖς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διατριβὰς τοῦ σοφοῦ καὶ διαπρεποῦς παρ’ ἡμῖν ιεράρχου μητροπολίτου Νικαίας Βισταίου Γεωργιάδιου, καθηγητοῦ τέα; τῆς Ἐβραϊκῆς γλώσσης καὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν ἀγίων Γραφῶν ἐν τῇ κατὰ Χίλιην θεολογικῇ σχολῇ καὶ εἴτα διευθυντοῦ τῆς ιερᾶς ἡμῶν μοντικῆς, ἐδη μοτίευσε μακρὰς περὶ αὐτῆς πραγματείας (*) ἐπιστημόνικάτατα ἀναλύων, καὶ ἀνακρίνων, καὶ ἀποδεικνύων, «Οτιοὶ κατὰ καιροὺς ψίλται, μὴ δυτες ἀξιοι φύλακες τοῦ πολυτίμου τῶν πιτέρων θησαυροῦ, καιρίως διέστρεψαν καὶ διέφθειραν αἰτόν. Διέτι ἀμαθεῖς καὶ ἀναλφάβητοι καὶ ἀμονιστοι δύτες καὶ μὴ δυνάμενοι μήτε τὴν ἀξίαν τοῦ ἀρχαίου μέλους νὰ ἐκτιμήσωτι, μήτε τὰ κλιτικὰ μνήματα τῶν παλαιῶν διδασκάλων νὰ ψάλλωσιν, εἰσή.

(*) “Ἐγκλημα” τῇ Ανθετῷ ἔτους 1886 σελ. 383 — 393 καὶ 433 — 442

“Ιμα τοῦ ιδίου καὶ Ἐκδηλωτιστικὴ πάριργα” Ἐκκλ. “Αγία” ἔτους 1883 σελ. 340 καὶ 423.

γαγον νέα μελη, πανταχόθεν ἄλλοθεν συναγαγόντες
αὐτὰ ἡ ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ τῆς προσευχῆς τόπου, καὶ
τοιουτορόπως, αὐξήσαντες τὸ κεφάλαιον τῆς μου-
σικῆς δι' ἀφορήτου φερυτοῦ νεωτέρων μουσουργη-
μάτων, ἀλλ' οὐχὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ νομίσματος, ἀλλὰ διὰ
ποικίλου ἄλλον τοῦ μὲν ξένου τοῦ δὲ κιβδήλου, συνετέ-
λεσταν εἰς τὴν παντελῆ λήθην τῶν ἀρχαίων μελῶν καὶ
ἀφάντωσιν». Ὁρθότατα δὲ παραγηρεῖ λέγων, «ὅτε παρὰ
τοιούτων ἀνθρώπων οὐδὲν ἔχει νὰ προσδικῷ ἡ ἐκκλησια-
στικὴ ίμῶν μουσικὴ ἀγαθόν... . Διότι πῶς εἶνε δινατὸν
ἀνθρωποι ἐστερημένοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πάσης γνώσεως
τῆς ἴδιας θέσεως καὶ ἀξίας, πολυειδῶς δὲ καταστρέφον-
τες τὸν πολύτιμον χρόνον ἐν τῇ ἀργίᾳ, νὰ ἔχωσι τι ἐν
νῷ ὑγιές καὶ συνετόν, καὶ νὰ δύνανται νὰ εἴπωσι τι
ἄρτιον περὶ πράγματος, ὅπερ αὐτοὶ κυρίως παρέβλαψαν
καὶ παραβλάπτουσι; Πόσον δὲ κάκιστα διαχειρίζονται
τὸν πολύτιμον θησαυρόν, ὅστις εἰς αὐτοὺς πρὸς συν-
τήρησιν καὶ περιποίησιν παρεδόθη, φαίνεται ἐκ τούτου,
ὅτι παραγνωρίσαντες τὴν ἐν τῷ ναῷ θέσιν αὐτῶν, μόλις ὡς
ἀναβῶσι τὸ ἐπηρμένον στασείδιον αὐτῶν, νομίζουσιν
ὅτι ἄπαντες οἱ συνελθόντες εὐσεβεῖς χριστιανοὶ εἰς
αὐτοὺς καὶ μόνους ἀποβλέποντες, διότι ἔχουσι τὴν ἴδεαν,
ὅτι αὐτοὶ ἀποτελοῦσι τὴν οὖσίαν καὶ τὸ κέντρον τῆς
Θείας λατρείας καὶ μεταβάλλουσι τὴν κοινὴν προσευχὴν
εἰς ἐπίδειξιν μουσικῆς διαιωνίτητος, ψάλλοντες τὰ ἀμούσα
καὶ ἀνάρμοστα αὐτοσχεδιάσματα αὐτῶν
Λυπούμεθα, διότι ἐλλείψει χάρτοι δὲν δυνάμεθα νὰ παρ-
θέσωμεν ἀναδημοσιεύοντες ἐνταῦθα πλήρεις τὰς ἐπι-
στημονικὰς ταύτας πραγματείας καὶ διατριβὰς τοῦ

γεναροῦ καὶ πεπνυμένου τῆς Νικαίας Ἱεράρχου, ὃστις
ὑποδεικνύει καὶ τὰ μέσα πρὸς διόρθωσιν μὲν τῶν κακῶς
ἔχοντων ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν μουσικῇ, διάσωσιν δὲ
ἀπὸ περαιτέρω διαφθορᾶς καὶ καταπτάσεως, ἵνα παύσωσιν
αἱ ἄδικοι πολλάκις κατακραυγαὶ κατὰ τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν
μουσικῆς ὡς ἀναρμοδίου πλέον εἰς τὴν σημερινὴν
ἀνάπτυξιν καὶ τὸν σημερινὸν πολιτισμόν».

Συγκρίνουσα δὲ ἡ Λ. Σεβασμιότης τὴν μουσικὴν
ἐξίρθρωσιν ἡμῶν πρὸς τὴν μουσικὴν συντηρητικότητα
τῶν εὐρωπαίων, οὐδοὺ τί λέγει· «Βεβαίως ἡ εὐρωπαϊκὴ
μουσικὴ ἡ τε ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἔξωτερικὴ ἀνεπτύχθη
εἰς βαθὺὸν ἔξαιρετον. οὐδεὶς δὲ μετὰ λόγου δύναται νὰ
παραβάλῃ αὐτὴν κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν ταύτην πρὸς τὴν
καθ' ἡμᾶς μουσικήν. Ἀλλ' ἡ ἀνάπτυξις αὗτη ἐν τῇ ἐκκλη-
σιαστικῇ μουσικῇ δὲν ἔγειε το παρὰ τοῖς εὐρωπαίοις δι'
αἴθαιρεσιν καὶ διὰ κατερημώσεως παντὸς ἀρχαίου μέ-
λους. Τούναντίον τὰ ἀρχαῖα μελη ἐτηρήθησαν μετὰ θρη-
σκευτικῆς εὐλαβείας ἄθικτα, διασώζοντα πάντοτε τὴν ἔ-
ξαιρετον τιμήν, ὥστε ἀρχαῖα δικαιοῦνται νὰ ἔχωσι. Καί-
τοι δὲ νεώτερα ἄλλα μέλη ἀναμφιβόλως τελειότερα εἰσή-
χθησαν, ἀλλ' ὅμως δὲν κατηργήθησαν παντελῶς ἐκεῖνα,
ἄλλα καὶ ἐπανέρχονται κατὰ καιροὺς εἰς τὸν ναὸν τοῦ
Θεοῦ, καὶ ἡ ἐκτέλεσις αὐτῶν προκαλεῖται τὴν προσοχὴν
καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν πολλῶν. Οὕτω δὲ μέλη ἀρχαῖα,
τεσσάρων καὶ πέντε αἰώνων ἡλικίαν φέροντα, ἄθικτα
καὶ ἀναλλοίωτα ψάλλονται εἰς ἐκτάκτους ἑορτὰς καὶ
τελετὰς εἰς τοὺς ἐπισημοτέρους ναοὺς τῶν μεγαλοπόλεων
τῆς Εὐρώπης».

Ἄρα γε θὰ ἀξιωθῶμέν ποτε νὰ ἀκούσωμεν τὴν

ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν μουσικὴν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτῆς ἀ-
πλότητι καὶ μεγαλοπρεπείᾳ ; Ὅταν θὰ ἴδωμεν ἵερεῖς πε-
παιδευμένους εἰς ἄπαντας τοὺς ναοὺς ἡμῶν, τότε θὰ
ἀκούσωμεν καὶ ψήλτας ἐπιστημονικῶς κατηρτισμένους.
Ἐπειδὴ δὲ τὸ πρῶτον εἶνε ἀδύνατον, ἐφ' ὅσον διὰ συνο-
δικοῦ νόμου δὲν τίθεται φραγμὸς εἰς τὰς χειροτονίας,
ἔπειται ὅτι καὶ τὸ δεύτερον εἶνε ἐπίσης ἀδύνατον, ἐφ'
ὅσον οἱ ψάλται προσλαμβάνονται οὐχὶ κατ' ἀξίαν τῆς
καλλιτεχνίας καὶ μορφώσεως αὐτῶν, ἀλλὰ κατὰ βούλη-
σιν τούτου ἡ ἐκείνου τοῦ ἐπιτρόπου, ἀρεσκομένου οὐχὶ
εἰς τὴν κατανυκτικὴν μελῳδίαν, ἀλλ' εἰς τὰς κραυγὰς
καὶ τὰ ἐκλαρυγγίσματα τοῦ ξένου μέλους.

§ 3. Ἐντυπώσεις καὶ σκέψεις.

Ἡ ἀνωτέρω περὶ βυζαντινῆς, εὐρωπαϊκῆς καὶ ὄργα-
νικῆς μουσικῆς συζήτησις βιθεῖαν αἴσθησιν ἐνεποίη-
σεν εἰς πάντα τὸν ὅμιλον τῶν ἐπισκεπτῶν, καὶ ἔκαστος
συντηρητικώτερος γενόμενος, ἥρξατο μεγριάζων τὸν ἐν-
θουσιασμὸν αὐτοῦ πρὸς τὴν τετραφωνίαν καὶ δι' ἄλλους
μὲν λόγους, μάλιστα δὲ ἐξ ἀπόψεως οἰκονομολογικῆς,
πειθόμενος. ὅτι ἐστὶν ἀπολύτως ἀδύνατος ἡ εἰσαγωγὴ
τῆς εὐρωπαϊκῆς τετραφωνίας ἐν τοῖς ναοῖς ἡμῶν ματαιο-
πονεῖ δὲ καὶ ἀδυνάτων ἐρᾶ, ὅστις ἀγωνίζεται νὰ ἔκτο-
πίσῃ τὴν βυζαντινὴν μουσικὴν ὡς μὴ ἀρέσκουσαν εἰς τὸ
οὖς αὐτοῦ, καὶ νὰ εἰσαγάγῃ τὴν εὐρωπαϊκὴν τετραφω-

νίαν, ἐκτὸς διη ὅτιος; γῆνε πλούσιος; καὶ ἔχη διαθέσιμη
χρήματα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Καίτοι ὑπάρχουσι καὶ
οἱ διατεινόμενοι, ὅτι τὸ διὰ τὴν συντήρησιν τῶν δύο
χορῶν τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς διπλωμένον τετσα-
ρικοντάλιρον ἡ πεντηκοντάλιρον πετσὸν μηνιάτιον ὑπεριρ-
κεῖ διὰ τὴν ἀμοιβὴν ἐνδος χρεῶν εὐρωπαϊκῆς τετραφυ-
νίας. Κατὰ μείζονα δὲ λόγον θὰ ανξίστω τότε καὶ αἱ
πρόσοδοι τῶν ἐκκλησιῶν ἐκ τῆς συγροήστοῦ πλήθους.
Καὶ ἡ γυνώμη αὗτη ἀπλῆ θεωρία οὖσα καὶ μὴ ἔχουσα
στοιχεῖα βιώσιμα, ἐστὶν ἀνεφάρμοστος.

Ἐκεῦνο ὅμως, ὅπερ ἐκ τῆς συζητήσεως ταύτης ἐνε-
ποίησεν ἡμῖν μεγαλειτέραν ἐντύπωσιν, ἐστὶ τὸ ρηθὲν
ὅτι δὲν διεσάθη γυνησία καὶ ἀλώβητος ἡ διὰ τῆς ἀκοῆς
παραδοθεῖσα ἡμῖν, κλῖμαξ τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς
καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐβασάνιζον τὸν ἐγκέφαλόν μου,
σκεπτόμενος καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἐννοήσω τὴν σημα-
σίαν τῶν λόγων τούτων· διότι, καίτοι πρακτικῶς ἐδιδά-
χθη τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν, ἐγίνωσκον ὅμως
ὅτι τὰ θεωρητικὰ αὐτῆς βιβλία ἔχουσι τὸ σχηματισμό-
νην τὴν κλίμακα καὶ μετὰ ἀκριβείας διηρημένην αὐτὴν
εἰς τόνους, καὶ ἐκαστον τόνου εἰς διαστήματα ἡ τμήματα.
Καὶ ὅτι μὲν πνέει παρ' ἡμῖν ἄνεμος ξενομανίας καὶ τά-
σις πρὸς τυφλὴν ἀποδιχήν παντὸς ξενικοῦ καὶ ὁθοείσου
τοῦτο δῆλον καὶ προφανές; δη, οὐδεμιᾶς χρήζει ἀποδεί-
ξεισ. ὅτι δὲ δὲν ἔχομεν ἀκριβῆ μουσικὴν κλίμακα, τοῦ
τό μοι ἐφάνη οὐ μόνοι περίεργοι καὶ συκοφαντικούν,
ἀλλὰ καὶ ἀπίστευτον. Καὶ ἀπεφάσιται πρὸς βιβλίστιν
τῆς ἀληθείας νὰ μελετήσω ἐπισταμένως τὰ θεωρητικὰ
βιβλία τῆς ιερᾶς ἡμῶν μουσικῆς, καίτοι ὁ εἰπὼν ταῦ-

τα ἔφαίνετο ἀξιόπιστος, ἔχων φυσικομαθηματικὴν μόρφωσιν καὶ συστηματικὰς περὶ μουσικῆς γνώσεις.

Ἐκ τῶν θεωρητικῶν βιβλίων, ὃν ἔλαβον ὑπ’ ὄψιν συνιγγαγον τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ διὰ τῆς ἀκοῆς παραδοθεῖσα ἡμῖν κλῖμαξ τῆς βιζυτινῆς μουσικῆς πράγματι δὲν διετηρήθη γηγεσία καὶ καθαρά, ως ἦν ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις, ἀλλ’ ὑπέστη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἡγούμαλλοιώσεις καὶ μεταβολάς. Τοῦτο δὲ γίνεται δῆλον ἐκ τῆς συγκρίσεως καὶ ἀντιπαραβολῆς τῶν κλιμάκων τῶν διαφόρων νῦν ἐν χρήσει θεωρητικῶν, καὶ τῆς διαφορᾶς, ἣντις ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν ἐν τοῖς τόνοις καὶ ἴδιᾳ ἐν τοῖς τμήμασιν αὐτῶν. Καὶ δὲν ἥτο δυνατὸν νὰ μείνῃ ἀνεπηρέαστος καὶ ἀδιάφθορος ἡ κλῖμαξ, διότι τὸ μῆκος τῶν χορδῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσιν αὐτήν, δὲν ἥτο μεμετρημένον μαθηματικῶς, ἀλλὰ κατ’ εἰκασίαν. "Οπόν δὲ φυσικὰ τὰ πράγματα εἰσιν ἀκαθόριστα, εὐκόλως σὺν τῷ χρόνῳ μετιβάλλονται καὶ τροποποιοῦνται, ἡ καὶ καθολοκληρίαν ἀπόλλυνται. 'Εὰν βεβαίως καὶ τὸ ἔδαφος ἀποδωλός ἐναργύοντον γένος, περὶ οὗ ἀνωτέρω ὅμιλοι ὁ ἵερος Φώτιος, εἶχεν ὥρισμένον τὸ μῆκος τῶν χορδῶν, αἵτινες ἀπήρτιζον τὴν κλίμακαν αὐτοῦ, δὲν θὰ ἀπώλυτό ποτε. 'Εὰν ἡ Ἔκκλησία ἐπιθυμῇ, καὶ ἐπιθυμεῖ βεβαίως νὰ περισώσῃ τὴν βιζυτινὴν μελωδίαν ἀπὸ πάσης ἐν τῷ μέλλοντι ἀλλοιώσεως καὶ διαφθορᾶς, δέον νὰ παραδεχθῇ τὴν μᾶλλον ὀρθοτέραν θεωρουμένην κλίμακα, καὶ νὰ ἐπιβάλῃ αὐστηρῶς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς εἰς πάντας τοὺς φάλλοντας καὶ τὴν μουσικὴν διδάσκοντας.

Παρατιθέντες ἔφεξῆς τὰς περὶ μουσικῆς κλίμακος θεωρίας τῶν διαφόρων θεωρητικῶν βιβλίων, παρατίθε-

μεν ἐν τέλει καὶ τὴν Θεωρίαν ἡμῶν καὶ τὴν ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς γενομένην ἐπιστημονικὴν διαίρεσιν καὶ κατασκευὴν τῆς μουσικῆς κλίμακος.

“Εγραφόν ἐν Γαλατεῷ Κωνσταντινουπόλεως
τὴν 14 Σεπτεμβρίου 1916.

ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΣ
ΒΑΤΟΠΑΙΔΙΝΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΑΝΕΓ ΣΧΟΛΙΩΝ

Ἐμιρεπής *Ἐφόρος, Φρύνιδος τοῦ μουσικοῦ σκεπάρνῳ τὰς δύο τῶν ἐννέα ἔξετεμεν εἰπών· Μὴ κακούργει τὴν μουσικήν.

(Πλουτάρχ. Τομ. Β'. Ἀποφθέγμ. Λακεδαιμ. σελ. 129).

* * *

Εἴ δέ τις παραβαίνοι τι τῆς ἀρχαίας μουσικῆς οὐκ ἐπέγρεπον· ἀλλὰ καὶ τὸν Τέρπανδρον ἀρχαϊκώτερον ὅντα καὶ ἄριστον τῶν καθ' ἑαυτὸν κιθαρῳδῶν, καὶ τῶν ἡρωικῶν πράξεων ἐπαινέτην, ὅμως οἱ ἐφόροι ἔζημιώσαν, καὶ τὴν κιθάραν αὐτοῦ προσεπαττάλευσαν· φέροντες ὅτι μίαν μόνην χορδὴν ἐνέτεινε περισσοτέραν, τοῦ ποικίλου τῆς φωνῆς χάριν· μόνα γὰρ τὰ ἀπλούστερα τῶν μελῶν ἔδοκίμαζον. Τιμοθέου δὲ ἀγωνιζομένου τὰ Κάρνεια, εἰς